

FILOSOFIA LUI WILLIAN DIN OCKHAM

Autor: Beșelea Cristina
Coordonator științific: dr. conf, Lozovanu Ecaterina

Universitatea Tehnică a Moldovei

Resumat: Acest articol ne descrie aportul semnificativ care l-a avut William din Ockham în filosofie, fiind considerat printre cei mai influenți gânditori din întreg secolul XIV-lea. Ockham este reprezentantul cel mai calificat al nominalismului, fiind apreciat drept un Ianus filosofic.

Cuvinte cheie: nominalismul, empirismul, conexiuni lingvistice, universaliiile.

Willian din Ockham s-a născut în satul Ockham, situat nu departe de Guildford, lângă Londra. Detaliile vieții sale sunt obscure, și deseori rezultatul presupunerilor. Despre începuturile vieții sale nu se știe nimic sigur. Știm că a fost hirotonisit subdiacon în anul 1306. A devenit student a renumitei Universității Oxford în jurul anului 1309 și, curând după aceea, membru al Ordinului franciscan. A urmat studiile la Oxford pînă în 1315; din 1315 pînă în 1317 a ținut prelegeri despre Biblie și, din 1317 pînă 1319, cursuri despre foarte influentele *Patru cărți de sentințe* ale lui Peter Lombard. Cele *Patru cărți de sentințe* sînt o piatră unghiulară a teologiei creștine. Ockham și-a terminat studiile pentru titlul de Magister theologiae, dar nu a devenit niciodată profesor titular al catedrei de teologie.

Ockham poate fi apreciat drept un Ianus filosofic, de vreme ce, asemenea unui zeu, filosofia sa privește în două direcții opuse: în urmă, către Evul Mediu, și înainte, către unele dintre ideile Iluminismului—către empirismul lui John Locke și David Hume și către aspectele materialismului—însă aceste trăsături inovatoare nu trebuie supraestimate; Ockham s-a apreciat pe sine nu ca un filosof revoluționar, ci drept un simplu autor ce reinterpretează o tradiție deja stabilă. În gândirea lui Ockham există o distincție între rațiune și credință. Adevărurile teologice sunt bazate pe revelație și sunt o chestiune de credință; ele nu sînt nici posibil de dovedit, nici refutabile de vreun proces al cunoașterii naturale aparținînd filosofiei seculare. Teologia se retrage într-un domeniu al adevărurilor asupra cărora rațiunea naturală nu are nimic de spus.

Caracteristica principală a tradiției al cărei moștenitor spiritual era Ockham este realismul în diferitele sale forme: faptul că intelectul uman poate descoperi, în lucruri particulare percepute de experiența senzorială, un sistem real și obiectiv de esențe comune și universale care devin întrucîtva individualizate și indivizibile. Aceste esențe au o realitate extralingvistică situată dincolo sau deasupra—fiind cu ade-vărat distincte—caracteristicilor particulare ale indivizilor care sunt clasificați, în virtutea esenței lor, ca fiind de aceeași categorie. Pornind de la conexiunile lingvistice ale înțelesurilor termenilor care se referă la aceste te reale putem cunoaște adevăruri necesare cu privire la o realitate extralingvistică. Adevărurile necesare pot fi cunoscute: atît acelea despre lumea percepută, cît și cele despre Dumnezeu. Universaliiile pe care le apstragem cu ajutorul intelectului—omenirea sau calul—din indivizii particulari nu sînt simpli constructe metafizice sau lingvistice, subiective și arbitrare, sau pur și simplu derivate din caracteristicile particulare obiective ale lucrurilor individuale, ci posedă o referință reală și ontologic distinctă în lume sau dincolo de aceasta, independent de indivizi sau de trăsăturile lor particulare, prin care asemenea indivizi sînt grupați în clase generale desemnate de termeni universali. Distincția lingvistică pe care o facem între termenii universali și cei particulari are un duplicat ontologic real.

Aspectul anticipator al filosofiei lui Ockham constă în respingerea realismului și a explicației sale alternative: anume, respingerea realității unei lumi a esențelor sau formelor inteligibile distincte din punct de vedere ontologic sau real de caracteristicile care individualizează lucrurile, și propagarea, ca o consecință directă, a nominalismului și empirismului. Nominalismul și empirismul său sînt strîns legate.

Ockham aduce obiecției ideii unei naturi literalmente comune împartășite de toți indivizii de același fel și numai de ei; dacă această natură comună este multiplă, atunci fiecare caz particular al acestei multiciplități trebuie să fie unic el însuși și individual, neputînd fi deci împartășit în comun între diverși indivizi.

Ockham nu neagă faptul că lumea se împarte într-un sistem de clase naturale independent de intelectul nostru—în acest sens este încă un realist. Ceea ce neagă nominalismul său este condiția pusă corectitudinii de a vorbi despre o ordine naturală a claselor de lucru individuale conform căreia trebuie postulate niște esențe sau naturi comune distincte din punct de vedere ontologic sau real de caracteristicile individualizante și împartășite de toți indivizii de același fel și numai de ei. El socotește că o asemenea viziune este o accidentală interpretare greșită a lui Aristotel. În cadrul nominalismului, neagă faptul că universalele subzistă ca idei în

mintea lui Dumnezeu înainte de actualizarea lor; Dumnezeu nu poate fi astfel condiționat; El nu este obligat să creeze, dacă totuși creează un anumit sistem de clase în lume.

Universalitatea este o prioritate în primul rând a ideilor, iar în al doilea rând a limbajului care exprimă ideile, și nu a unor entități sau naturi distincte de caracteristicile individuale ale lucrurilor în lume. Universalitatea este proprietatea gândirii, o cogniție abstractă, generalizatoare care este interpretată în așa fel, încât să poată afirmată în legătura cu mai mulți indivizi.

Nominalismul este în acord cu cea mai faimoasă dintre caracteristicile gândirii lui Ockham, și anume „briul lui Ockham”; acesta este un principiu metodologic destinat să limiteze numărul tipurilor de entități postulate ca distincte în lume la un minimum – este un principiu de economie. Obiecțiile lui Ockham la adresa realismului și postularii unor esențe ontologice reale și distincte sunt justificate în mare parte prin aceea că ele nu sunt necesare pentru a explica modul în care ajungem să clasificăm lucrurile într-o manieră universală. Ceea ce înseamnă acest lucru din punct de vedere logic este că referirea aparentă la entități abstracte reale prin intermediul termenilor universali poate fi, în principiu, înlocuită întotdeauna printr-o analiză a termenilor universali, astfel încât acestea să se refere numai la indivizi.

În epistologia lui Ockham se face o distincție între actele de înțelegere intelectuale și judecată. Înțelegerea constă în conștientizarea temeiului pe care se poate clădi o judecată, care este o acceptare intelectuală a adevărului sau falsității unei propoziții. Se opune în continuare o cunoaștere *intuitivă*, pe baza căreia se pot emite judecăți ale faptelor contingente care sunt evidente, unei cunoașteri abstracte, pe baza căreia nu putem construi judecăți evidente cu privire la fapte contingente – asemenea judecăți contingente referindu-se la faptul dacă un obiect există sau dacă are anumite proprietăți contingente. Obiectele acestor cogniții sunt aceleași, ceea ce diferă este modul în care sunt înțelese. În cadrul cunoașterii intuitive înțelegerea obiectului nu este determinată nemijlocit de obiectul înțeles, ci presupune întotdeauna o cunoaștere intuitivă anterioară a obiectului.

Empirismul lui Ockham se manifestă în explicațiile pe care le dă lumii naturale. Știința se ocupă cu adevăruri necesare universale care privesc ceea ce trebuie să fie altfel, exprimate în proporții care sunt dovedite pe baza propozițiilor evidente prin raționament silogistic deductiv. Este nevoie de experiență chiar și pentru a înțelege sensul termenilor din propoziții – cel puțin al acestor care reprezintă lucruri, chiar și atunci când, odată înțelegi, avem nevoie de o primă experiență a ceea ce reprezintă termenii.

Ockham susține că Dumnezeu trebuie să fie absolut necesar, fiind complet liber și atotputernic. Acest lucru îl conduce la afirmația că lumea este radical contingentă în natură și existența sa. Necesitatea se aplică numai în cadrul gândirii și a limbajului, și nu evenimentelor sau lucrurilor din lume.

A murit în anul 1349, probabil de ciuma care bântuia peste, fiind îngropat în vechea biserică franciscană din München. În anul 1802, rămășițele sale au fost mutate într-un loc încă necunoscut.

William din Ockham este filosoful medieval, reprezentat al curentului realist, care a dezvoltat aspectele logice și a elaborat renumitul principiu logic numit „briul lui Ockham”. A promovat prin teoriile sale o concepție nominalistă, care respingea ideea existenței universalilor, argumentând prin faptul că concepția conform căreia universalii sunt produsele gândirii umane abstracte și deci nu au o existență extramentala, realizând astfel o imagine a unei lumi a ființelor contingente.

Bibliografie:

1. John Shand, *Introducere în filosofia occidentală*. Ed. Univers Enciclopedic, București 1998.
2. Alexandru Baboc, *Filosofia contemporană*. Ed. Garmand, București 2000.